

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.57.74-82>

УДК 72:7.04

Понкало Соломія Ігорівна

*асистент кафедри дизайну та основ архітектури
Національного університету “Львівська політехніка”*

ponkalo-lesia@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0832-0247>

ДО ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ТА ТЛУМАЧНОГО ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ “АРХІТЕКТУРНИЙ ДЕКОР”

Анотація: в статті на основі бібліографічного аналізу закордонної та вітчизняної літератури розглянуто історичні та теоретичні дослідження поняття “архітектурний декор”. Зокрема, визначено основний зміст поняття декор, що досліджується з позиції проблеми його ролі в архітектурі.

Ключові слова: декор, архітектура, архітектуриний декор, поняття.

Постановка проблеми. В історії розвитку архітектури з найдавніших часів архітектурний декор був важливою складовою архітектурного мистецтва, йому приділяли значне місце при проектуванні будівлі. В створені архітектурного об’єкта вагому роль відведено архітектурному декору, з погляду чинника впливу на людину, що включає естетично-емоційні, семантичні, функціональні аспекти. У його понятті зафіксовано процеси розвитку архітектури, традиції певного періоду, що характеризують архітектурний декор як важливий стиліформуючий елемент, який перебуває в єдності з об’ємно-просторовою композицією, підсилюючи її виразність та несе певну функцію. З плином часу, декор втрачає свою первинну цінність в композиції фасаду будівлі. У відповідності до стилістичних періодів розвитку архітектури, зазнає певних видозмін форма, сюжет архітектурного декору та його термінологічний зміст. Власне досі, точного і всеохоплюючого визначення поняття архітектурний декор не дано, проте сьогодні воно набуло широкого змісту.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Аналізуючи фахову наукову літературу, у якій розглянуто питання визначення понятійного змісту архітектурного декору в контексті його ролі в архітектурі, констатуємо, що сьогодні в Україні існує певний дефіцит наукових розвідок у цій галузі. В закордонних працях дане питання порушувалося в дослідженнях таких вчених як: М. Коллер, Дж. Массі, Т. Окунева, С. Попадюк, А. Фатемех, Г. Фаррел та ін. Окремим теоретичним джерелом послуговували архітектурні тратити Вітрувія, Альберті та Палладіо. Окрім цього, для аналізу тематики дослідження опрацьовані матеріали енциклопедій, словників з мистецтвознавства та

архітектури авторства А. Мардера, А. Партини, А. Пасічник, В. Тимофієнка, М. Харіса та ін.

Мета статті. Визначити основний зміст поняття архітектурного декору та його роль в архітектурі.

Основна частина. Щоб зрозуміти який зміст вкладено в архітектурний декор, і яка його роль в архітектурі, спершу необхідно розібратися у мовних джерелах значення декору. В античності під декором розуміли щось більше, ніж просто прикраса. В перекладі з латинської “decor” означає пристойність, доречність, достойність. “Дієслово “decorare” означає “прикрашати” в сенсі “возвеличувати, прославляти”, на відміну від “ornare” – “прикрашати” в значенні “постачати необхідне, оснащувати, озброювати”. Тож, якщо римському легіонеру було потрібно “ornamentum” – спорядження, яке могло бути вельми дорогим, прикрашеним гравіюванням і карбуванням, але перш за все повинно було охороняти його життя в бою, то імператору під час тріумфу покладался – “Decorum”. Це поняття охоплювало багрянчу мантию тріумфатора, лавровий вінок, тріумфальні арки і колони, ходи і все пов’язане зі святкуванням тріумфу в особливо урочистих випадках”[1].

Римський архітектор Вітрувій, автор архітектурного трактату “Десять книг про архітектуру”, у своїй праці використовував термін декор як один із шести основних принципів архітектури: *Ordiatio* (систематичність, порядок), *Dispositio* (розташування, основа), *Eurythmia* (евритмія), *Symmetria* (симетрія), *Decor* (декор) та *Distributio* (розрахунок). У цьому випадку нас цікавить евритмія, яка розглядає розташування декоративних елементів на фасаді будинку, пропорційність декору, поєднання воедино його частин та сам декор, що поєднує підхід до правильного вибору матеріалів для будівництва та оформлення [2]. Зрозуміло, що евритмія є необхідною, оскільки декор – частина будівлі, яка має узгоджуватися з системою побудови будівлі, щоб бути з нею єдиним цілим. В розумінні Вітрувія декор – досконалий зовнішній вигляд будівлі без дефектів, виконаний у відповідній манері та стилі. Він окреслив принципи декору, згідно з якими орнамент охоплює порядок, деталі ліплення та фігурні мотиви з міфології, історії чи військового спостереження, що передають мету, стан та характер будівлі [3].

У пізніших джерелах (Irmscher, 1984) з грецької та латинської етимології, ми дізнаємося, що визначення “ornament” та “decoration” за своєю сутністю є значно ширшими, ніж просто формальне прикрашання поверхонь. Це пов’язано з гарним виглядом відповідно до певного значення чи вираження із загальним естетичним відображенням у розумінні порядку (природного чи штучного), гармонії та краси [4].

Леон Баттіста Альберті в своїй праці “Десять книг про зодчество” говорить: “Розум, можливо, міг би чіткіше візуалізувати справжню природу краси (decoration) й орнаменту (ornament) та різницю між ними, аніж я можу пояснити це словами” [5, 6]. До прикладу, для Вітрувія мали місце “орнаменти ордерів”, тоді як для Альберті ордери — це орнаменти архітектури [7]. Альберті залічує до орнаменту не лише ордери, але й усе, що виходить за межі “трубих” цегляних несучих стін будівлі: картини, фрески, облицювання, настили, скульптури, колони, капітелі, барельєфи, пілястри, і, що найцікавіше, прорізи (вікон, ніш та дверей), які можна було б вважати першими негативними орнаментами [7]. І це суперечить його власному визначенню орнаменту як доповнення. Можемо припустити, що найімовірніше, Альберті в поняття орнамент архітектури вкладає значення архітектурного декору, яке, на наш погляд ширше та може охоплювати складові, які надаються автором.

Таке ж невідповідне значення терміну “орнамент” знаходимо і в книзі Палладіо “Чотири книги про архітектуру”, де він називає таким словом не лише архітектурні об’єкти різного масштабу, а й такі неархітектурні елементи, як арки, дерева, дороги та мости [8]. Палладіо вживав термін “орнамент” безліч разів; інколи зрозуміло, що значення слова застосовується у тому сенсі, що стосується теорії Альберті. Однак, немає впевненості, чи за задумом Палладіо це слово повинно було мати щоразу таку теоретичну вагомість. Насправді таке визначення затуманює його розуміння цього терміну. Здебільшого це слово можна перекладати як “орнамент”, але в окремих випадках було б доречніше вживати “декор” чи інші слова [9].

В епохи Ренесансу, Просвітництва в поняття декор вкладали образне осмислення його декоративної функції, його зв’язків з художнім твором та предметно-просторовим середовищем [10].

На сучасному етапі орнамент розглядається як прикраса, узор, візерунок побудований на ритмічному чергуванні елементів, котрі композиційно можуть утворювати орнаментований ряд або рапорт, який прикрашає будівлі або предмети декоративно-прикладного мистецтва [11]. Його естетичні, художні якості ставлять в залежність від призначення, форми, матеріалу речі. Генезис орнаменту зводиться до стародавніх технологічних процесів, в кінцевому рахунку – до матеріальних, утилітарних потреб людини [12].

Отож, декор та орнамент є близькі за значенням поняття лише в загальному розумінні. Декор – більш всеохоплююча структурна одиниця композиції фасаду будівлі, який включає орнамент як одну із складових частин декоративного оздоблення.

Підходячи до тлумачення поняття декор, говоримо про те, що з давніх давен декор відігравав важливу роль в архітектурі. Зокрема, виконував функцію

символу, закодованої інформації, розглядався як змістовна необхідна органічна частина архітектурної форми.

В архітектурі здебільшого в класичному розумінні декором називаємо такі художні засоби організації архітектурної артикуляції, які не впливають прямо із функціональних і конструктивних вимог будівництва, начебто привносяться ззовні апелюючи на вже готову поверхню з ціллю її прикраси [13].

В сьогоденні, у найзагальнішому значенні, яке фігурує в словниках, енциклопедіях архітектури та мистецтвознавства, архітектурний декор розглядають як систему прикрас споруди або виробу. До такої думки схиляються П. Безродний [14], І. Баторевич та Т. Козжицева [15], Я. Запаско [16], А. Ігнаткіна [17], А. Мардер [18], С. Ничкало [19], А. Партина [20], А. Пасічний [11], В. Тимофієнко [10].

В праці “Lustrowana Encyklopedia dla Wszystkich. Architektura i budownictwo” термін архітектурний декор трактується як оздоблення архітектурного об’єкта, а саме: скульптурою, малярством та іншими декоративними елементами, що становлять постійну складову будівлі [21].

Інший автор вказує, що декор – це “функціональний рід композиції, художній сенс якої полягає у взаємодії з навколишнім середовищем – простором, об’ємом, масою, площинністю, форматом, якістю оздобленої поверхні – її тоном, кольором, текстурою, фактурою” [1].

Зокрема, С. Попадюк розглядає декор у значенні двостороннього компонента архітектури, який з одного боку, випадковий, необов’язковий в контексті архітектурної форми, привносить у неї ззовні. З іншої сторони, оскільки це застосування відповідає потребі, в тому, що “доречно” для певної конкретної будівлі, він стає необхідною органічною частиною архітектурної форми, природно, наче виростає з неї і в цій своїй якості підпорядковується логіці архітектурного формоутворення [13].

Натомість Т. Окунева аналізує декор архітектурний не тільки як частину архітектурної споруди, наділеної лише естетичною функцією, але як і культурний текст, здатний вбирати в себе ідеї та сенс культури, і транслювати її зовні [22].

Знаходимо також тлумачення декору в контексті оздоблення, створення атмосфери та стилю, поєднуючи різні матеріали, меблі та предмети, що використовуються при оформленні інтер’єру [23].

В книзі “Історія декоративно-прикладного мистецтва” йдеться про те, що в декоративному мистецтві, для створення окремих предметів або архітектурного декору використовуються найрізноманітніші види технік. Водночас у творах декоративного мистецтва декор ніколи не існує в чистому вигляді, він складається з поєднання корисного і красивого; в основі лежить

функціональність, краса приходить слідом за нею [24]. Можемо це твердження застосувати і в архітектурі, підкреслюючи, що архітектурний декор йде в парі з функцією будівлі.

Діапазон даного поняття настільки широкий, що ускладнює досягнення чіткого розуміння концепції, єдиної спільної думки щодо визначення поняття архітектурного декору. І тому, потребує подальшого дослідження, зокрема з позиції класифікації архітектурного декору, а також в аспекті дослідження значення архітектурного декору кінця XIX – початку XX ст. Оскільки в цей період відбувається нове формування архітектури і закладається новий зміст в поняття “архітектурний декор”.

Висновок. Отже, на основі бібліографічного аналізу, вдалося визначити основний зміст визначення поняття архітектурного декору та його роль в архітектурі. Зокрема, архітектурний декор:

- є невід’ємною частиною композиції фасаду будівлі та оздоблювальним елементом;
- виступає як система прикрас; в контексті якого систему прикрас розглядають, як композиційний взаємозв’язок архітектурного декору (його елементів) з архітектурною формою, конструкцією та відношенням між ними, що загалом утворюють архітектурний об’єкт.
 - має символічне значення, що виконує певну інформаційну роль;
 - несе в собі образне навантаження і є частиною архітектурної маси (форми);
 - виконує естетичну функцію та виступає як один із засобів формоутворення будівлі. Водночас підкреслює функціональне призначення будівлі.

Список використаних джерел

1. Власов В. Г. Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства: в 10 т. СПб.: Азбука-классика, 2005. Т. 3. 743 с.
2. Витрувий. Десять книг об архитектуре / Пер. с лат. М.: Издательство всесоюзной академии архитектуры, МСМXXXVI. 332 с.
3. Massey J. Ornament and Decoration / Edited by Graeme Brooker and Lois Weinthal The HA the of in archi and HD book terior tecture design. London. Pub. Bloomsbury Academic, 2013. P. 497 – 636
4. Koller M. The decorative in urban Vienna: Its preservation. Studies in Conservation .Vienna, 2013. Vol. 58, No. 3. P. 159-175
5. Alberti L. B. On the Art of Building in Ten Books. J. Rykwert, N. Leach & R. Tavernor (Trans.). Massachusetts: MIT Press, 1988.

6. Альберти Л. Б. Десять книг о зодчестве / Пер. с итал. М.: Издательство Всесоюзной Академии Архитектуры, 1937.
7. Farrell G., Ornament: Semantics and Tectonics for Contemporary Urban Architecture (Unpublished Master thesis). University of Cincinnati, Cincinnati, USA, 2005. Retrieved from https://etd.ohiolink.edu/pg_10?0::NO:10:P10_ACCESSION_NUM:ucin1115929765 (дата звернення: 24.02.2019)
8. Fatemeh Ahani, Iraj Etessam, Seyed Gholamreza Islami The Distinction of Ornament and Decoration in Architecture. Journal of Arts & Humanities (JAH), 2017. Vol. 06. Issue 06. P. 24 – 34. DOI:<http://dx.doi.org/10.18533/journal.v6i5.1188>
- 9 Palladio, A. The four Books on Architecture. Robert Tavernor & Richard Schofield (Trans.). Cambridge Massachusetts: MIT Press paperback edition, 2002.
10. Тимофієнко, В. І. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни і поняття. К.: Інститут проблем сучасного мистецтва, 2002. 342 с.
11. Образотворче мистецтво. Енциклопедичний ілюстрований словник-довідник / упоряд: А. М. Пасічний. К: Факт, 2007. 678 с.
12. Буткевич Л. М. История орнамента: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений, обучающихся по спец. «Изобразительное искусство». М.: Гуманитар, изд. центр ВЛАДОС, 2008. 267 с.
13. Попадюк С. С. Теория неклассических архитектурных форм. М.: Эдиториал, 2009. 147 с.
14. Безродний П. П., Архітектурні терміни: Короткий російсько-український тлумачний словник = Архитектурные термины: Краткий русско-украинский толковый словарь / В. В. Савченка ред. К.: Вища школа. 2008. Вип. 2. 263 с.
15. Баторевич Н. И., Кожицева Т. Д. Малая архитектурная энциклопедия. С. Петербург, 2005. 704 с.
16. Декоративно-ужиткове мистецтво: Словник: у 2 т. / За заг. ред. Я.П. Запаска. Львів: Афіша, 2000. Т. 1: А-К. 364 с.
17. Словарь архитектурно-реставрационных терминов: Метод. пособ. / Под общей ред. д-ра архитектуры, проф. И. А. Игнаткина. К.: УСХА, 1990.
18. Архітектура: Короткий словник-довідник / Під загальною ред. А. П. Мардера. К.: Будівельник, 1995. 335 с.
19. Ничкало С. А. Мистецтвознавство. Короткий тлумачний словник. К. “Либідь”, 1999.
20. Партина А., Архитектурные термины. Иллюстрированный словарь: М.: Стройиздат, 1994. 208 с.
21. Ilustrowana Encyklopedia dla Wszystkich. Architektura i budownictwo / Witold Szolginia wydanie drugie zmienione. Wydawnictwa Naukowo-Techniczne. Warszawa, 1982.

22. Окунева Т. И. Семантика архитектурного декора русского модерна: дис. ... канд. искусств.: 24.00.01 – теория и история культуры. Москва, 2009. 200 с.

23. Harris M., 2006. Dictionary of Architecture and Construction, fourth edition. McGraw-Hill Professional

24. Моран Андри де. История декоративно-прикладного искусства: От древнейших времен до наших дней / С. прил. ст. Ж. Гассио-Талабо о дизайне. Пер. с фр. М. Искусство, 1982. 557 с.

References

1. Vlasov V. H., 2005. *Novyi entsyklopedycheskyi slovar yzobrazytelnoho yskusstva: u 10 t.* SPb.: Azbuka-klassyka, 3 T. (in Russian)

2. Vytruvyi. *Desiat knyh ob arkhytekture.* Per. s lat. M.: Yzdatelstvo vsesoiuznoi akademyy arkhytektury, MCMXXXVI. (in Russian)

3. Massey J., 2013. Ornament and Decoration. Edited by Graeme Brooker and Lois Weinthal The HA the of in archi and HD book terior tecture design. London. Pub. Bloomsbury Academic, 497 – 636. (in English)

4. Manfred K., 2013. The decorative in urban Vienna: Its preservation. Studies in Conservation. 58,(3). Vienna, 159-175 (in English)

5. Alberti L. B. 1988. On the Art of Building in Ten Books. J. Rykwert, N. Leach & R. Tavernor (Trans.). Massachusetts: MIT Press (in English)

6. Alberty L. B., 1937. *Desiat knyh o zodchestve.* Per. s ytal. M.: Yzdatelstvo Vsesoiuznoi Akademyy Arkhytektury (in Russian)

7. Farrell G., 2005. Ornament: Semantics and Tectonics for Contemporary Urban Architecture (Unpublished Master thesis). University of Cincinnati, Cincinnati, USA. Retrieved from https://etd.ohiolink.edu/pg_10?0::NO:10:P10_ACC_ESSION_NUM:ucin1115929765 (in English)

8. Fatemeh A, Iraj E., Seyed G. I., 2017. The Distinction of Ornament and Decoration in Architecture. Journal of Arts & Humanities (JAH). 06 (06). 24 – 34. DOI:<http://dx.doi.org/10.18533/journal.v6i5.1188> с. (in English)

9 Palladio, A., 2002. The four Books on Architecture. Robert Tavernor & Richard Schofield (Trans.). Cambridge Massachusetts: MIT Press paperback edition. (in English)

10. Tymofiienko, V. I., 2020 *Arkhitektura i monumentalne mystetstvo: Terminy i poniattia.* K.: Instytut problem suchasnoho mystetstva. (in Ukrainian)

11. Pasichnyi A. M., 2007. *Obrazotvorche mystetstvo. Entsyklopedychnyi iliustrovanyi slovnyk-dovidnyk.* K: Fakt. (in Ukrainian)

12. Butkevych L. M., 2008 *Ystoryia ornamenta: ucheb. posobye dlia stud. vьssh. ped. ucheb. zavedenyi, obuchaiushchysia po spets. «Yzobrazytelnoe yskusstvo»*. M.:Humanytar, yzd. tsentr VLADOS.(in Russian)
13. Popadiuka S. S., 2009. *Teoryia neklassycheskykh arkhytekturnykh form*. M.: Эдыторыал. (in Russian)
14. Bezrodnyi P. P., 2008. *Arkhytekturni terminy: Korotkyi rosiisko-ukrainskyi tlumachnyi slovnyk = Arkhytekturnye terminy: Kratkyi russko-ukraynskyi tolkovyi slovar*. K.: Vyshcha shkola. 2. (in Ukrainian)
15. Batorevych N. Y., Kozhytseva T. D. 2005. *Malaia arkhytekturnaia entsyklopedyia*. S. Peterburh. (in Russian)
16. Zapaska Ya.P.,2002. *Dekoratyvno-uzhytkove mystetstvo: Slovnyk*. Lviv: Afisha, 2.(T. 1): A-K. (in Ukrainian)
17. Yhnatkyna. Y. A. 1990. *Slovar arkhytekturno-restavratsyonnykh terminov: Metod. posob*. K.: USKhA. (in Russian)
18. Mardera. A. P., 1995. *Arkhytektura: Korotkyi slovnyk-dovidnyk*. K.: Budivelnyk. (in Ukrainian)
19. Nychkalo S. A.,1999. *Mystetstvoznavstvo. Korotkyi tlumachnyi slovnyk*. K.: “Lybid”, 1999. (in Ukrainian)
20. Partyna A., 1994. *Arkhytekturnye terminy. Ylliustroyovannyi slovar*. M:Stroiizdat. (in Russian)
21. Witold S., 1982. *Ilustrowana Encyklopedia dla Wszystkich. Architektura i budownictwo*. Wydawnictwa Naukowo-Techniczne. Warszawa. (in Poland)
22. Okuneva T. Y.,2009. *Semantyka arkhytekturnoho dekora ruskooho moderna: dys. ... kand. yskusst.: 24.00.01 – teoryia y ystoryia kultury*. Moskva. (in Russian)
23. Harris M., 2006. *Dictionary of Architecture and Construction, fourth edition*. McGraw-Hill Professional. (in English)
24. Moran Andry de.1982. *Ystoryia dekoratyvno-prykladnoho yskusstva: Ot drevneishykh vremen do nashykh dnei*. S. pryl. st. Zh. Nassyo-Talabo o dyzaine. Per. s fr. M. Yskusstvo, 1982. 557 s. (in Russian)

Аннотация

Понкало Соломія Ігорівна асистент кафедри дизайну та основ архітектури, Національний університет “Львівська політехніка”.

До питання термінологічного та тлумачного змісту поняття “архітектурний декор”.

В статті на основі бібліографічного аналізу зарубешньої и отечественной літератури рассмотрены исторические и теоретические исследования понятие “архітектурний декор”. В частности, определено

основное содержание понятия декор, исследуется с позиции проблемы его роли в архитектуре.

Ключевые слова: декор, архитектура, архитектурный декор, понятие.

Abstract

Solomiia Ponkalo, Assistant, Department of Design and Architecture Fundamentals, Lviv Polytechnic National University.

The issue of terminological and explanatory content of the concept of “architectural decor”.

Based on the bibliographic analysis of foreign and Ukrainian literature, the article examines historical and theoretical studies of the concept of “architectural decor”. In particular, the main meaning of the concept of “decor” is determined and studied from the perspective of the problem of its role in the architecture.

At different stages of development of the architecture, decor played an important role in formation of shapes of buildings. Accordingly, discussion of decor was almost always the main topic of architectural discourses. However, the research of key texts on architecture shows a lack of a precise definition of decor and its functions in the architecture that could give a clear idea of its nature.

The scope of this concept is so wide that it is difficult to reach an affirmative understanding and a general consensus on the definition of the concept of architectural decor in the architecture. In connection therewith, this article intends to combine the views of different scholars and methods of using of this term in texts on architecture and art history, including dictionaries and encyclopedias. As a result, we were able to characterize its main content. The article also examines the concept from the lexicological point of view, outlining the difference between ornament and decor.

In general, the concept of decor encompasses processes of architectural development and traditions of a certain period, what characterizes the architectural decor as an important style-forming element being in unity with the three-dimensional composition, emphasizing its expressiveness and carrying specific information.

Key words: decor, architecture, architectural decor, concept.